

Biuletenio tematika ir tema

Tarptautiniai santykiai ir geopolitika

Biuletenio laidos antraštė, probleminis klausimas

NATO viršūnių susitikimas Vašingtone ir karo perspektyvos

Esminiai žodžiai

NATO, Rusija, Ukraina, BVP

Serija ir registracijos numeris

ZD-2024-6

Leidimo data

2024-07-24

Leidimo vieta

Vilnius

Žanras

Analitinė apžvalga Kita

Šaltiniai: kategorijos

- Teisės aktai Politinė komunikacija
 Analitinių centrų kūriniai / leidiniai Žiniasklaidos turinys
 Socialinių tinklų turinys Statistiniai duomenys Mokslo darbai
 Metainformaciniai produktai Išviešinti slapti / privatūs duomenys

Šaltiniai: nuo - iki

2020 03 02 -
2024 07 16

Šaltiniai: kalbos

- Lietuvių k. Lenkų k.
 Anglų k. Kitos ES kalbos
 Rusų k. Kitos

Citavimui (APA stiliumi)

Nacionalinė biblioteka, Informacijos analitikos skyrius (2024). *NATO viršūnių susitikimas Vašingtone ir karo perspektyvos* (ZD-2024-6). Vilnius.

Kontaktiniai duomenys

Informacijos analitikos skyrius; analitika@lnb.lt. Nacionalinė biblioteka, Gedimino pr. 51, 01109, Vilnius.

Turinio apžvalga

NATO viršūnių susitikimo Vašingtone 2024 m. liepos 9-11 d. išdavos ir kontekstai:

- susitikimo baigiamoji deklaracija;
- NATO šalių išlaidos gynybai ir persiginklavimo tendencijos;
- Ukrainos poreikiai ir karo Europoje perspektyvos.

1. Įžanga

NATO viršūnių susitikimo Vašingtone 2024 m. liepos 9-11 d. išdava yra baigiamoji deklaracija, kuria reiškiami parama Ukrainai, siunčiami perspėjimai Kinijai, kad ši neremtų Rusijos agresijos, taip pat skelbiama apie priemones Europos gynybai stiprinti.

Susitikimas vyko aplinkybėmis, kurių kontekstai ir „paraštės“ gali daryti įvykių eigai įtaką, ne menkesnę nei NATO lyderių sprendimai. Susitikimo išvakarėse Rusija, regimai tyčia, apšaudė vaikų ligoninę Kyjive. Kelios dienos po susitikimo, liepos 13 d., buvo pasikėsinta į respublikonų kandidatų lapkritį vyksiančiuose prezidento rinkimuose Donaldą Trampą. Pasikėsinimas galimai padidino Trumpo šansus tapti JAV prezidentu. Joe Bidenas galiausiai pasitraukė iš prezidentinės kovos.

Atsiribojant nuo minėtų kontekstų, kurių įtaka neišvengiamai pasireikš dar šįmet, šioje apžvalgoje:

- glaustai aptariami baigiamosios deklaracijos teiginiai,
- pateikiama statistika apie NATO šalių ginklavimosi išlaidas,
- nagrinėjama NATO ginklavimosi politika,
- vertinami Ukrainos poreikiai ginkluotei,
- referuojama apie karo Europoje perspektyvų ekspertinius vertinimus.

2. Svarbiausi NATO viršūnių susitikimo rezultatai

JAV prezidento Joe Bideno lūpomis NATO deklaravo pasiryžimą **ginti „kiekvieną NATO teritorijos colį“**.

Susitikimo rezultatai išvardyti baigiamojoje deklaracijoje¹.

¹ Washington Summit Declaration. (2024 m. liepos 10 d.). Prieiga per internetą: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_227678.htm

Joje rašoma, kad Ukraina, nepriklausoma, suvereni valstybė, **eina „negrįžtamą“ keliu į narystę bloke**, kuri bus įgyvendinta, kai pasibaigs Ukrainos karas su Rusija. Tai yra atsakas į Rusijos ultimatumus, reikalaujančius, kad Ukraina įsipareigotų nesijungti į NATO.

NATO įvardijo konkrečius žingsnius stiprinant Ukrainos gynybą:

- 2025 m. Kyjivui suteiks mažiausiai 40 mlrd. JAV dolerių paramą. (Dėl tolimesnės paramos bus tariamasi atskirai.)
- Jungtinės Amerikos Valstijos, Danija ir Nyderlandai atskleidė, kad Ukrainai parengta pirmoji F-16 naikintuvų partija, kuri, tikėtina, 2024 m. vasarą pasirodys kovos lauke.
- Lenkija apmokys savo šalyje gyvenančių ukrainiečių dalinį, kuris vėliau bus perkeltas į Ukrainą.
- Patvirtinti planai įkurti naują NATO vadavietę Vokietijoje, kuri koordinuotų ginklų tiekimo ir mokymų logistiką Ukrainai.

Sprendimai, stiprinantys Europos gynybą:

- Prancūzija, Vokietija, Italija ir Lenkija sutarė kartu kurti sparnuotąsias raketas (veikimas iki 500 km).
- JAV nuo 2026 m. dislokuos Vokietijoje ilgojo nuotolio sparnuotąsias raketas (įskaitant viršgarsines)².

Šie konkretūs politiniai ir kariniai žingsniai, nukreipti prieš Rusiją ir jos keliamą grėsmę, yra sušvelninti oficialiais patikinimais, kad NATO nesiekia konfrontacijos su Rusija. NATO pasirengusi išlaikyti ryšio kanalus su Rusija, kad būtų išvengta įtampos eskalavimo.

Atkreiptinas dėmesys, kad ne vien Rusija, bet ir **Kinija buvo įspėjamųjų NATO deklaracijų taikiny**. Viršūnių susitikime pavartota **NATO retorika Kinijos atžvilgiu buvo griežčiausia** iš to, kas iki šiol buvo rašoma NATO dokumentuose.

Aljansas sukritikavo Kiniją už tai, kad ji remia Maskvos karines pastangas. Pareikalauta, kad Pekinas nustotų tiekti visus ginklų ir technologijų komponentus, kurie yra reikalingi Rusijai vykdant karo veiksmus. Kinija paraginta nutraukti dvejopos paskirties gaminių, galinčių tarnauti tiek kariniams, tiek civiliniams tikslams, tiekimą. Pekinas perspėtas, kad sulauks pasekmių, jei ir toliau remis Rusijos pastangas, nors galimi padariniai neįvardyti. (JAV prezidento administracijos atstovai viešai patikino, kad JAV ir toliau taikys sankcijas Kinijos subjektams, prisidedantiems prie Rusijos karinių pastangų.)

Dar prieš NATO viršūnių susitikimą JAV valstybės sekretorius Anthony Blinkenas tvirtino, kad Kinija tiekia apie 70 proc. į Rusiją importuojamų staklių ir 90 proc. mikroelektronikos gaminių³. Neseniai Kinija buvo apkaltinta tuo, kad vykdo piktybinę kibernetinę ir hibridinę veiklą, įskaitant dezinformaciją prieš NATO valstybes (pvz., kibernetinio saugumo įmonė ESET atskleidė, kad Kinijos įsilaužėliai Graikijos, Nyderlandų ir Norvegijos kroviniuose laivuose diegia kenkėjiškas programas)⁴.

Kinija neigė jai metamus NATO kaltinimus, tačiau jos diplomatiniai veiksmai bylojo, kad situaciją kinai vertina rimtai⁵. Po Vašingtono susitikimo, liepos 12 d., Kinijos užsienio reikalų ministras neplanuotai paskambino savo kolegai Nyderlanduose, kad aptartų „nepagrįstus kaltinimus“, kuriuos pateikė NATO. Kinijos pareigūno teigimu, NATO turėtų „susilaikyti nuo kišimosi į Azijos ir Ramiojo vandenyno reikalus ar Kinijos vidaus reikalus bei nuo iššūkių teisėtiems Kinijos interesams“.

Tikėtina, kad Kinijos ministras savo žinią NATO neatsitiktinai pasiuntė per Nyderlandus. Kinija negali gaminti savo pažangios įrangos be puslaidininkių, kurių **monopolinė gamintoja pasaulyje yra Nyderlandų kompanija ASML**. Dėl JAV ir ES sankcijų ASML 2019 m. nustojo pardavinėti naujas technologijas Kinijai, tačiau Pekinas vis dar palaiko ryšius su įmone, siekdamas naudotis įrangos priežiūros paslaugomis. 2024 m. pradžioje JAV pradėjo spausti įmonę apriboti aptarnavimą Kinijoje⁶.

Vašingtono susitikimas buvo trečiasis, kuriame dalyvavo **NATO partneriai iš Indijos ir Ramiojo vandenynų regiono**: Australija, Japonija, Naujoji Zelandija, Pietų Korėja. Pastarajai šiuo metu kelia nerimą glaudūs Rusijos ir Šiaurės Korėjos ryšiai. NATO stengiasi ne vien sustiprinti karinį koordinavimą su regionu, bet ir plėtoti gynybos pramonės bendradarbiavimą su Aljanso narėmis. Pietų Korėja jau ėmė sudaryti gynybos sandorius su NATO partneriais. Japonija, laipsniškai panaikinusi savo pačios įvestą draudimą parduoti kovinius ginklus, paskelbė apie savo sprendimą bendradarbiauti su Jungtine Karalyste (JK) ir Italija kuriant naują šeštosios kartos naikintuvą.

Prieš viršūnių susitikimą Lietuvos krašto apsaugos ministras Laurynas Kasčiūnas išsakė savo požiūrį į NATO problemas, taip pat aptarė Lietuvos interesus ir poziciją siekiant jų įgyvendinimo⁷. Pasak Kasčiūno, vienas iš Lietuvos prioritetų yra pradėti

² Sharp, A. (2024 m. liepos 11 d.). Key Takeaways From the 2024 NATO Summit. Prieiga per internetą: <https://foreignpolicy.com/2024/07/11/nato-summit-ukraine-russia-biden-news-conference/>

³ Bicker, L. (2024 m. balandžio 26 d.). Blinken says China helping fuel Russian threat to Ukraine. Prieiga per internetą: <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-68905475>

⁴ Dixon, G. (2024 m. gegužės 15 d.). Chinese hackers 'plant malware' on Greek and Norwegian cargo ships. Prieiga per internetą: <https://www.tradewindnews.com/technology/chinese-hackers-plant-malware-on-greek-and-norwegian-cargo-ships/2-1-1644278>

⁵ Colibasanu, A. (2024 m. liepos 16 d.). Explaining the China-NATO Spat. Prieiga per internetą: https://geopoliticalfutures.com//pdfs/explaining-the-china-nato-spat-geopoliticalfutures-com.pdf?utm_source=newsletter&utm_medium=email&utm_term=https%3A%2F%2Fgeopoliticalfutures.com%2F%2Fpdfs%2Fexplaining-the-china-nato-spat-geopoliticalfutures-com.pdf&utm_content&utm_campaign=PAID%20-%20Everything%20as%20it%27s%20published

⁶ Ten pat.

⁷ L. Kasčiūnas: kai kuriose srityse NATO reikia ne evoliucijos, o revoliucijos. BNS. (2024 m. liepos 8 d.). Prieiga per internetą: <https://www.vz.lt/verslo-aplinka/2024/07/08/l-kasciunas-kai-kuriose-srityse-nato-reikia-ne-evoliucijos-o-revoliucijos>

diskusiją, kad Aljanso valstybės gynybai finansuoti įsipareigotų skirti ne 2 proc., o 2,5 proc. bendrojo vidaus produkto (BVP). Aljanso narėms būtina užpildyti trūkstamus pajėgumus, o tam reikia didesnio finansavimo gynybai ir ilgalaikių kontraktų gynybos pramonės įmonėms. Ministras atkreipė dėmesį, kad Lietuva įsipareigoja Ukrainos gynybai ir saugumui kasmet skirti 0,25 proc. BVP (apie 190-200 mln. Eur).

Kasčiūno teigimu, karybos srityje Lietuva siekia NATO regioninių gynybos planų įgyvendinimo ir rotacinio oro gynybos modelio integravimo į NATO planavimą (t. y. Lietuvos oro gynybą paeilui turėtų užtikrinti tokių pajėgumų turinčios NATO sąjungininkės).

Ministro požiūriu, norint sulaukyti Kinijos galią, tą reikia daryti ir Europoje.

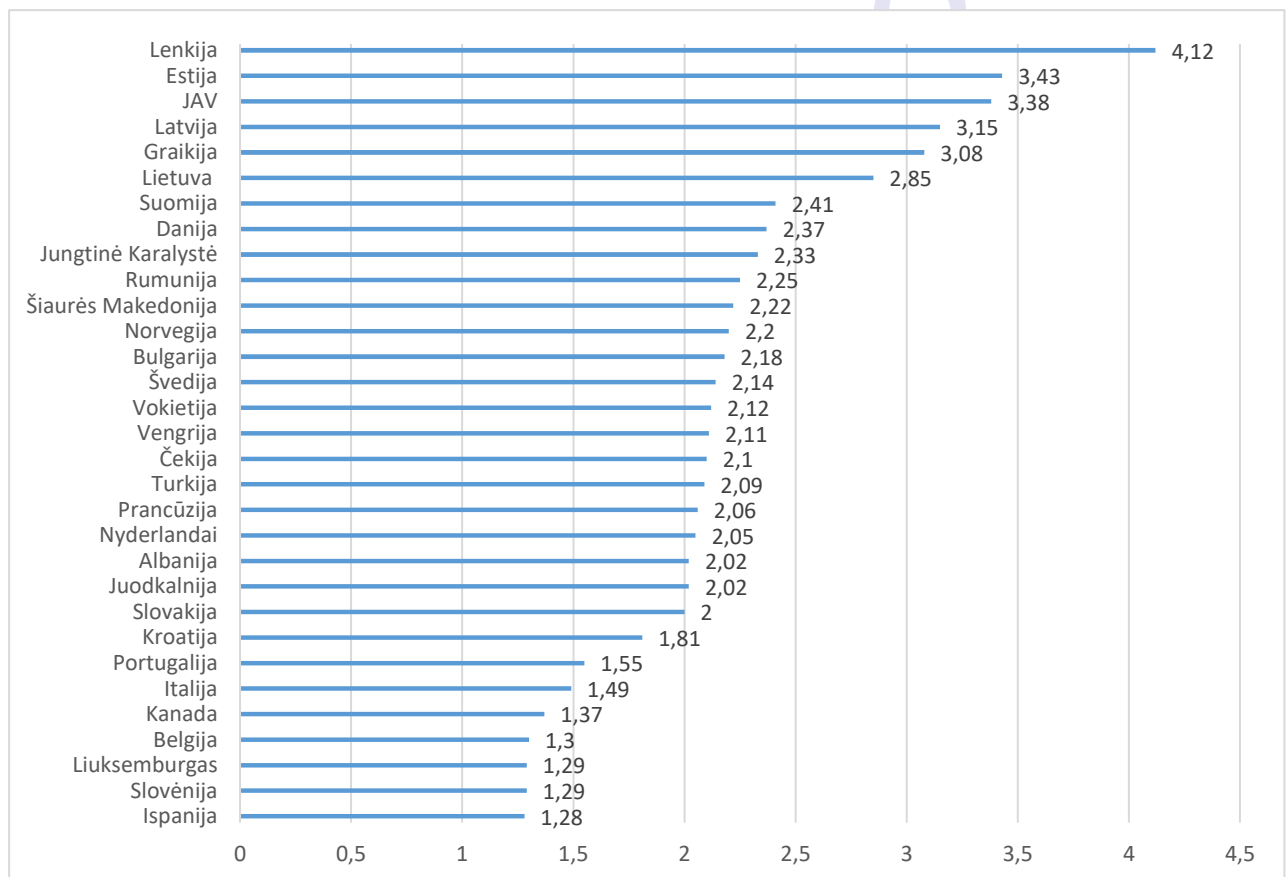
„Mes, kaip valstybė, šioje vietoje absoliučiai esame aukštumoje. Struktūriškai jokio Kinijos poveikio mums nėra, esame iš esmės neįsileidę į kritinę infrastruktūrą, esame visiškai laisvi savo sprendimuose, išlaikę savo autonomiją, kitaip, nei kai kurios kitos šalys. Tą puikiai žino ir artimi Trumpui respublikonai. Tai labai svarbi korta,“ – teigė Kasčiūnas⁸.

Apibendrinant galima teigti, kad NATO kolektyviai patvirtino įvairiais lygmenimis anksčiau išsakytą strateginę nuostatą remti Ukrainą, kiek to reikėtų, kad Ukraina nepralaimėtų kare su Rusija. Kinija perspėta strategiškai neremti Rusijos. Kartu deklaruoti konkretūs NATO veiksmai stiprinant gynybinius pajėgumus Europoje.

3. NATO šalių išlaidų gynybai dinamika

Statista⁹ duomenimis, **2024 m. bent 23 NATO šalys ketina pasiekti ir viršyti tikslinį rodiklį** – skirti ne mažiau kaip 2 proc. BVP gynybos reikmėms (faktinės 2024 m. išlaidos bus apskaičiuotos 2025 m.). NATO vidurkis 2024 m. gali siekti 2,71 proc. BVP (2023 m. – 2,53 proc.). Verta pastebėti, kad, *The Washington Post* žiniomis, 2023 m. valstybių, kurios tenkina 2 proc. kriterijų, buvo tik 11¹⁰. Pvz., Vokietija 2023 m. išleido gynybai 1,57 proc. BVP, šįmet numatytas šalies rodiklis yra 2,12 proc.

1 grafikas. NATO šalių išlaidos gynybai 2024 m., BVP proc.
© (duomenys) Statista¹¹. © (grafika) LNB.

⁸ L. Kasčiūnas: kai kuriose srityse NATO reikia ne evoliucijos, o revoliucijos. BNS. (2024 m. liepos 8 d.). Prieiga per internetą: <https://www.vz.lt/verslo-aplinka/2024/07/08/l-kasciunas-kai-kuriose-srityse-nato-reikia-ne-evoliucijos-o-revoliucijos>

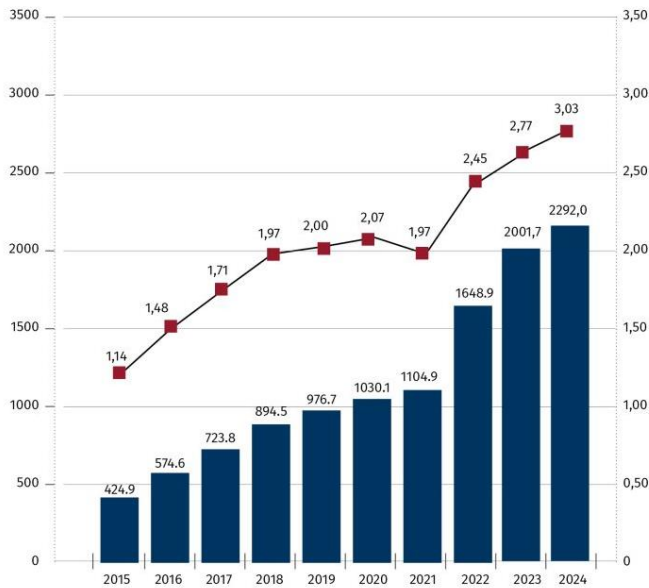
⁹ Statista yra Vokietijos internetinė platforma, kurios specializacija yra duomenų rinkimas ir vizualizavimas. Be viešai prieinamų trečiųjų šalių duomenų, Statista per platformą teikia ir išskirtinius duomenis, kurie renkami atliekant jos komandos apklausas ir analizę.

¹⁰ See which NATO countries spend less than 2% of their GDP on defense. (2024 m. vasario 16 d.). Prieiga per internetą: <https://eac.org.ua/en/news/see-which-nato-countries-spend-less-than-2-of-their-gdp-on-defense-2/>

¹¹ Defense expenditures of NATO countries as a percentage of GDP, 2024. (2024 m. liepos 9 d.). Prieiga per internetą: <https://www.statista.com/statistics/584088/defense-expenditures-of-nato-countries/>

Lietuvos, kuri NATO viršūnių susitikime Vašingtone buvo gynybos finansavimo didinimo iniciatorė, išlaidų dinamika atspindi geopolitinę situaciją: nuo 2015 m. šalies sąnaudos gynybai, matuojant BVP dalimi, padidėjo beveik 2 procentiniais punktais.

2 grafikas. Lietuvos išlaidų krašto apsaugai dinamika, 2015–2024 m., mln. Eur, BVP proc.
© (duomenys, grafika) Krašto apsaugos ministerija¹².

Gynybos finansavimas Lietuvoje buhalterišškai pasiekė 3 proc. nuo BVP 2024 m. birželio pabaigoje, kai šalies vyriausybė krašto apsaugai papildomai skyrė 136 mln. eurų. Šiuo metu 3 proc. BVP ir daugiau gynybai skiria 6 šalys: Lenkija, Estija, JAV, Latvija, Graikija, Lietuva¹³.

Santykinai gana greitas, maždaug per vienerius metus įvykęs bent 12 NATO šalių gynybos išlaidų šuolis leidžia manyti, kad vienoks ar kitoks išlaidų mastas labiausiai priklauso nuo politinės valios.

4. NATO posūkis nuo nusiginklavimo prie perginklavimo

NATO narių pastangos įsukti ginklavimosi ir ginkluotųjų pajėgų plėtros procesą prasidėjo, kai buvo suvokta, jog Vakarų Europa nėra pasirengusi atremti agresijos iš Rytų, kurios grėsmė tapo akivaizdi, kai 2022 m. vasario 24 d. Rusija užpuolė Ukrainą.

JK leidinys *The Economist* 2020 m. apžvelgė nusiginklavimo tendencijas Vakarų Europoje. Ginkluotųjų pajėgų skaičius buvo mažinamas, technika atiduodama į laužą, išlaidos gynybai apkarpytos. JAV karinės išlaidos sumažėjo nuo 5,3 proc. BVP 1990 m. iki 2,9 proc. BVP 2020 m. Europos nusiginklavimas nužengė dar toliau. Pasak Stokholmo tarptautinio taikos tyrimų instituto (SIPRI), išlaidos Vakarų Europoje sumažėjo nuo vidutiniškai 2,4 proc. iki 1,6 proc. BVP ir toliau mažėjo net po *Al-Qaeda* atakų JAV 2001 m. rugsėjo 11 d. Kitos tyrimo įstaigos, Tarptautinio strateginių studijų instituto (IISS), ataskaita irgi rodo dramatišką Europos karinės galios mažėjimą. 1990 m. vien Vakarų Vokietija turėjo 215 kovinių batalionų (batalione paprastai yra keli šimtai karių ir jis įeina į kariuomenės brigadą). Iki 2015 m., net ir po Vokietijos suvienijimo, batalionų skaičius sumažėjo iki 34 – tai prilygsta 84 proc. sumažėjimui. Italijoje batalionų skaičius sumažėjo 67 proc., JK – beveik perpus. Pasak IISS, gynybos srityje europiečiai ir toliau lieka priklausomi nuo JAV karinių pajėgumų. Bet ir amerikiečių pajėgos Europoje sumažėjo nuo 99 batalionų iki 14 – t. y. nuo pusės milijono karių iki 76 tūkst. 2020 m.¹⁴

Rusijai užpuolus Ukrainą, JAV ėmė gausinti sausumos pajėgas Europoje, šiuo metu jų dydis pasiekė 100 tūkst. karių¹⁵.

Statista duomenimis, 2024 m. NATO valstybės iš viso turėjo maždaug 3,39 mln. aktyvaus personalo karių, palyginti su 1,32 mln. aktyvių kariškių Rusijos kariuomenėje¹⁶.

JAV, JK ir Prancūzijos branduolinis arsenalas sudarė 5 943 branduolines galvutes, o Rusijos – 5 977¹⁷

¹² Budget Statement. (2024 m. liepos 5 d.) Prieiga per internetą: <https://kam.lt/en/facts-and-trends/budget-statement/>

¹³ Gynybos finansavimas pasiekė 3 % BVP ribą. (2024 m. birželio 26 d.) Prieiga per internetą: <https://www.vz.lt/verslo-aplinka/2024/06/26/gynybos-finansavimas-pasieke-3-bvp-riba#ixzz8gDoLb649>

¹⁴ Western European armies have shrunk dramatically. (2020 m. kovo 2 d.) Prieiga per internetą: <https://www.economist.com/graphic-detail/2020/03/02/western-european-armies-have-shrunk-dramatically>

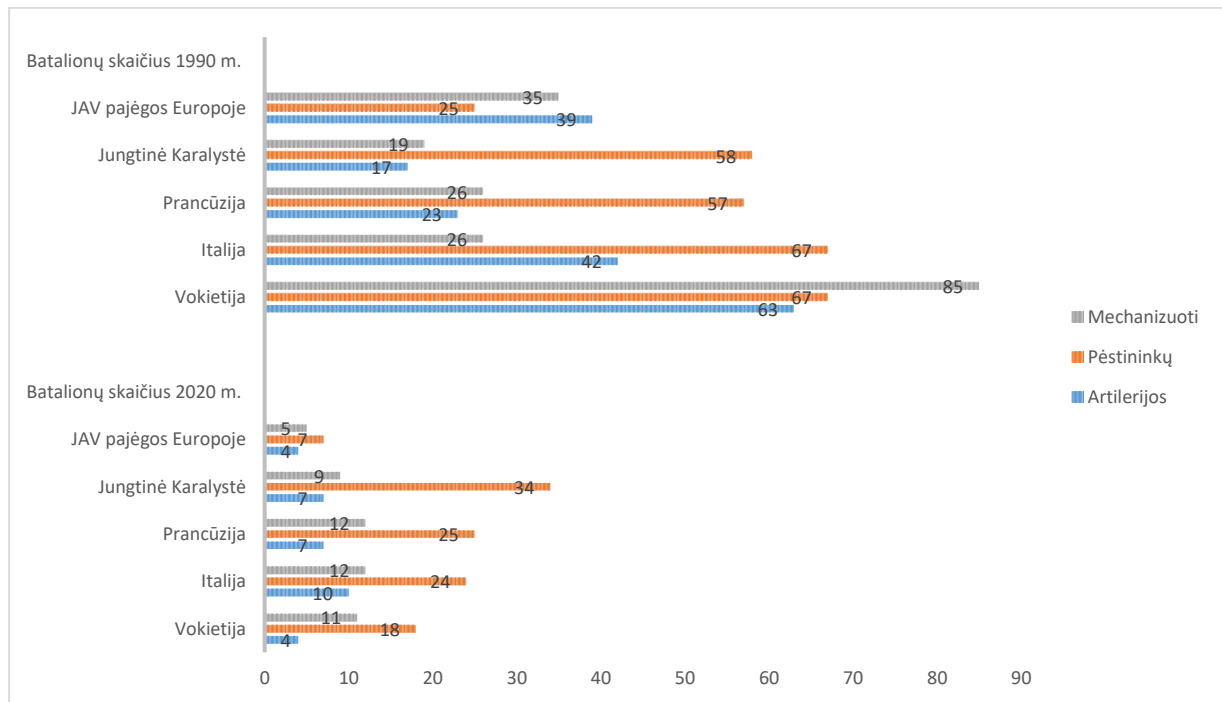
¹⁵ U.S. Defense Contributions to Europe. (2022 m. birželio 29 d.) Prieiga per internetą:

<https://www.defense.gov/News/Releases/Release/Article/3078056/fact-sheet-us-defense-contributions-to-europe/>

¹⁶ Ten pat.

32 šalių, sudarančių NATO, kolektyviniai kariniai pajėgumai 2024 m. lenkia Rusiją.

3 grafikas. NATO šalių sausumos kariuomenės dinamika 1990–2020 m., batalionai
© (duomenys) *The Economist*. © (grafika) Nacionalinė biblioteka¹⁸

Orlaiviai:

NATO – 22 308,
Rusija – 4 814.

Kariniai jūrų laivai:

NATO – 2 258,
Rusija – iki 781.

Tačiau Rusijos sausumos kovinių mašinų pajėgumai buvo didesni – 14 777 kovos tankai, NATO – daugiau nei 11–12 tūkst.

4 grafiko (žr. kitame puslapyje) duomenys atskleidžia kai kurias NATO ginklavimosi ypatybes. Krinta į akis didelės Turkijos (2 231) ir Graikijos (1 365) tankų pajėgos. Viena vertus, Turkija ginkluojasi atsižvelgdama į savo geopolitinius interesus – minėtinos Turkijos karinės operacijos Sirijoje (2016–2017, 2018, 2019, 2020, 2022 m.), Šiaurės Irake (nuo 2018 m. Turkijos pajėgos ten veikia nuolat), Libijoje (2020 m.). Kita vertus, kadangi dėl istorinių aplinkybių neatmestinas Turkijos ir Graikijos konfliktas kada nors ateityje (1974 m. Turkija okupavo daugiausia turkų apgyvendintą šiaurinę Kipro dalį), tai paaiškina Graikijos rūpestį dėl adekvačių ginklavimosi išlaidų ir ginkluotės.

Įprastas karinių pajėgumų išvardijimas (lėktuvai, laivai, tankai, šarvuočiai ir t. t.) ir jų palyginimas anaipol neišreiškia tikrojo galių santykio, nes pergalę mūšio lauke lemia kariuomenės rūšių koordinacija, žvalgybos veikimas, logistika, tiekimas iš užnugario ir pan. Juolab kad NATO gynybinė galia iš esmės paremta JAV pajėgumais.

2023 m. liepą RAND korporacija paskelbė kritinę apžvalgą, skirtą JAV pasirengimui karui, kurioje užduotas klausimas: kaip pakeisti JAV ir sąjungininkų karinės galios ir įtakos eroziją?¹⁹

RAND požiūriu, JAV gynybos strategija ir laikysena neatitinka šalies pajėgumų. Užduotys, kurias valstybė kelia savo karinėms pajėgoms ir kitiems nacionalinės galios elementams tarptautiniu mastu, viršija turimas galimybes.

JAV gynybos strategija buvo pagrįsta JAV karinėmis pajėgomis, kurios visose srityse buvo pranašesnės už bet kurio priešų pajėgas. **Tokio pranašumo šiuo metu nebėra.** Jungtinės Valstijos ir jų sąjungininkės nebeturi monopolio technologijoms, dėl kurių jos dominavo priešiškų jėgų atžvilgiu.

¹⁷ Comparison of the military capabilities of NATO and Russia as of 2024 (2024 m. liepos 4 d.). Prieiga per internetą:

<https://www.statista.com/statistics/1293174/nato-russia-military-comparison/>

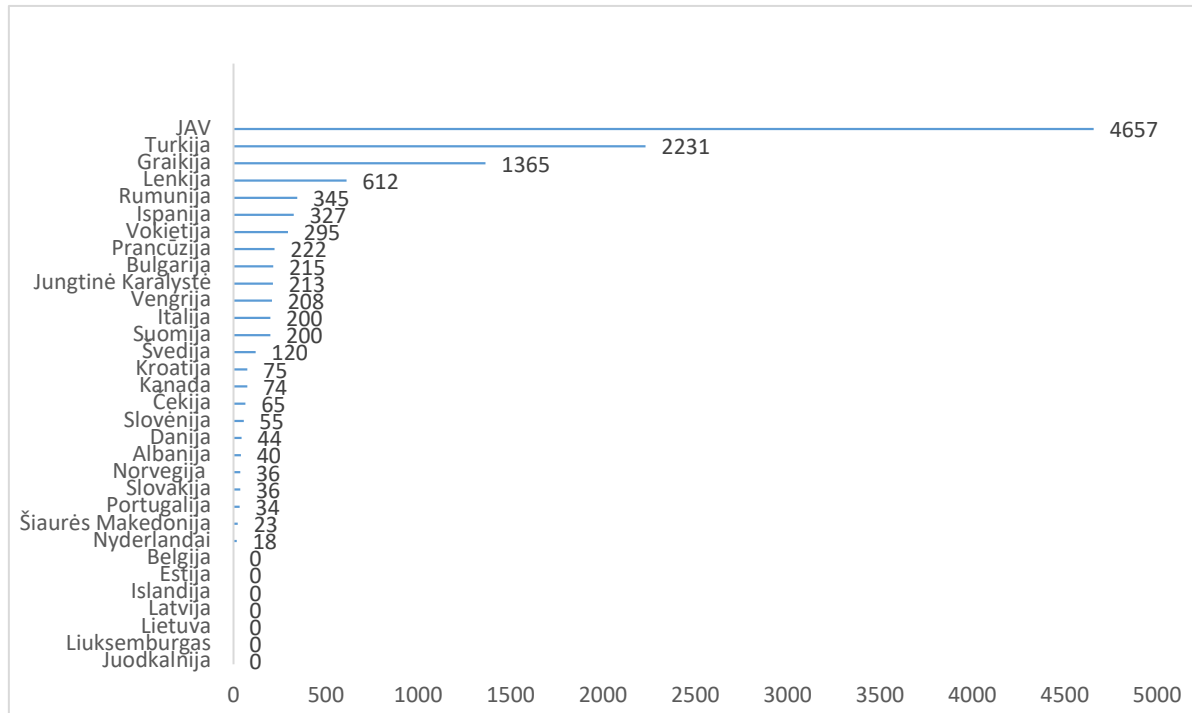
¹⁸ Western European armies have shrunk dramatically. (2020 m. kovo 2 d.). Prieiga per internetą: <https://www.economist.com/graphic-detail/2020/03/02/western-european-armies-have-shrunk-dramatically>

¹⁹ Ochmanek, D. et al. (2023 m. liepos 25 d.). Inflection Point. Prieiga per internetą: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RRA2555-1.html

Tokiomis aplinkybėmis **būtinasis asimetrinis atsakas**. JAV ir sąjungininkų pajėgoms nebūtinai pranašumas, kad atsispirtų galingiausių prieš agresijai. Jungtinės Valstijos, veikdamos kartu su pagrindiniais sąjungininkais ir partneriais, gali atkurti patikimą atgrasymo nuo didelės agresijos sistemą, ir tam nebūtinai pranašumas prieš Kiniją ar Rusiją visose galimų karinių operacijų srityse.

4 grafikas. NATO šalių koviniai tankai, vnt., 2024 m.

© (duomenys) Statista²⁰ © (grafika) Nacionalinė biblioteka

Asimetrinis atsakas apima tobulesnes žvalgybos ir sekimo sistemas, naujas ginkluotės rūšis (pvz., dronus). Greta to būtina turėti pakankamas įprastos amunicijos atsargas.

RAND apžvalgoje kritikuotas Taivanas, kuris, nors perėmė asimetrinio atsako retoriką, neskuba keisti ginklavimosi politikos, teikdamas pirmenybę tradicinėms ginklų sistemoms.

Vertinant nusiginklavimo pakeitimą gynybos išlaidų didinimu, būtinas supratimas, jog naujieji NATO gynybiniai pajėgumai turėtų būti plėtojami kokybiškai naujų karybos sistemų kryptimi. Toks supratimas įsitvirtina tarp sprendimus priimančių NATO politikų bei funkcionierių.

5. Ukrainos karinių poreikių vertinimai

2024 m. vasarį RAND ekspertai, apžvelgdami karo Ukrainoje laikotarpį, konstatavo, kad 2023 m. sausumos kare abi pusės surengė nesėkmingų puolimų ir kontrpuolimų Rytų ir Pietų Ukrainoje. Tų veiksmų rezultatas yra nusistovėjusi beveik nekintanti fronto linija. 2024 m., palyginti su 2023 m., Ukraina susiduria su dviem iššūkiais:

- karinių pozicijų fronto linijos iš esmės sustingusios, nors Rusija turi menkų teritorinių laimėjimų;
- politiniu poziciju Ukrainos sėkmė visiškai priklauso nuo Vakarų karinės pagalbos²¹.

Rusija ir toliau laikosi strategijos, kuria siekiama įgauti pranašumų prieš Ukrainą ir jos šalininkus Vakaruose. Rusija perėjo prie ekonomikos pajungimo karo reikmėms, pirmenybę teikiant amunicijos gamybai, užsitikrino svarbius išorinius ginkluotės tiekėjus, įskaitant Šiaurės Korėją ir Iraną. Ukrainos teritorijoje Rusija sukūrė milžiniškus gynybinius įtvirtinimus, kuriuos sunku įveikti²².

²⁰ Number of main battle tanks in NATO in 2024, by country. (n. d.) Prieiga per internetą: <https://www.statista.com/statistics/1294391/nato-tank-strength-country/>

²¹ Two Years After Russia Invaded Ukraine: Q&A with RAND Experts. (2024 m. vasario 19 d.). Prieiga per internetą: <https://www.rand.org/pubs/commentary/2024/02/two-years-after-russia-invaded-ukraine.html>

²² Ten pat.

The Economist ekspertai pabandė įvertinti Rusijos gyvosios jėgos nuostolius iki 2024 m. pirmojo pusmečio²³. Nurodyti tokie šaltiniai ir jų duomenys:

žuvusieji ir sužeistieji (tūkst.):

JK gynybos ministerija	290-350
Center for Strategic and International Studies	200-250

žuvusieji (tūkst.):

JK gynybos ministerija	70
JAV Centrinė žvalgybos valdyba	120

Vertinant Ukrainos poreikius, atkreiptinas dėmesys į Estijos gynybos ministerijos skaičiavimus, kuriais remiasi ir RAND²⁴. Estijos gynybos ministerijos dar 2023 m. paskelbtame dokumente buvo nurodyta, kokių išteklių reikia, kad padėtis mūšio lauke klostytųsi Ukrainos naudai²⁵.

Pasak estų gynybos ekspertų, Ukrainai kasmet reikia mažiausiai 4 800 priešlėktuvinių raketų. Norint pasiekti šį skaičių, **reikėtų panaudoti visas JAV priešlėktuvines raketas, kurios pagaminamos per metus (3 600) ir kitų NATO šalių gamybos raketas (numatoma apie 1 000).**

Tačiau to nepakaktų – **pagal dabartinį Rusijos atakų mastą reikėtų maždaug 7 500 raketų per metus.** Tai galima pasiekti, jei Vakarų ginklų gamintojai kasmet padvigubintų pagaminamų raketų skaičių. Vis dėlto **NATO vis tiek reikėtų pasinaudoti savo sukauptomis atsargomis ir galiausiai ieškoti išorinių ginkluotės šaltinių.**

Estijos analitikai nustatė, kad metinis **artilėrijos poreikis yra apie 2,4 mln. sviedinių**, kuriuos NATO gali tiekti su papildoma JAV parama ir pasitelkusi išorės šaltinius.

Apskaičiuota, kad metinė tolimojo nuotolio raketų minimali paklausa yra 8 760. Tačiau tokio skaičiaus pakanka tik gynybai – puolimui gali prireikti trigubai didesnio skaičiaus. Jungtinės Amerikos Valstijos yra vienintelė NATO šalis, kuri gamina tokias ilgojo nuotolio raketų sistemas. **Amerikiečių gamyba 2025 metais viršys 14 tūkst., ir to pakaktų patenkinti Ukrainos gynybos poreikius.** NATO turi ir pakaitalų, tačiau jų dislokacijai ir paleidimui reikalingi naikintuvai.

Rusija papildė fronto pajėgas 25–30 tūkst. karių per mėnesį. Atsižvelgdama į tai Ukraina turėtų pasiekti, kad Rusija patirtų maždaug 1 tūkst. karių nuostolių per dieną, taip būtų išvengta Rusijos pajėgų augimo.

Pasak RAND eksperto Michaelo Bohnerto, ilgalaikė NATO materialinė parama Ukrainai esamomis sąlygomis yra įmanoma. Tačiau jei Estijos pateiktu planu siekiama stumti karo veiksmus į klabietę kaip Korėjos kare (1950–1953 m.), plane numatytos ginkluotės pakanka net ir be JAV įsikišimo, kol Europos NATO šalys neriboja savo strateginių atsargų naudojimo ir iš kitų šalių perka tai, ko reikia Ukrainai.

Bohnerto nuomone, norint visiškai išstumti Rusijos pajėgas iš Ukrainos ir per ateinančius dvejus metus surengti puolimą, reikia didesnės JAV paramos ir didelių NATO investicijų, viršijančių Estijos planą. **Ukraina, turėdama 14-21 gerai aprūpintą brigadą, galėtų išstumti Rusijos pajėgas iš visos Ukrainos teritorijos.** Bohnerto apskaičiavimais, Ukrainos Vakarų sąjungininkės, tokios kaip JAV ir ES narės, turėtų išleisti 54-72 milijardus dolerių per metus, kad pagamintų pakankamai raketų ir artilėrijos sviedinių puolančiai Ukrainos kariuomenei²⁶.

Apibendrinant galima teigti, kad, siekdami patenkinti Ukrainos karinius poreikius, jos Vakarų sąjungininkai visa dar veikia ties savo galimybių riba, kuriai įveikti būtinas laikas, nes gynybos pramonės pajėgumų plėtros procesai NATO valstybėse jau prasidėjo.

6. Ukrainos karo eigis ir poveikio Europai scenarijai

Ukrainos ir Rusijos konfliktas visų pirma yra Europos karas. Būtent Europa pajus karo pasekmes, kurios priklauso nuo vienokios ar kitokios karo baigties.

²³ How many Russian soldiers have been killed in Ukraine? (2024 m. liepos 5 d.). Prieiga per internetą: <https://www.economist.com/graphic-detail/2024/07/05/how-many-russian-soldiers-have-been-killed-in-ukraine>

²⁴ Bohnert, M. (2024 m. gegužės 2 d.). Here's What Ukraine Needs in Missiles, Shells, and Troops to Win. It's Completely Doable. Prieiga per internetą: <https://www.rand.org/pubs/commentary/2024/05/heres-what-ukraine-needs-in-missiles-shells-and-troops.html>

²⁵ Russia's War in Ukraine: Myths and Lessons (Discussion Paper). (2023 m. sausis). Prieiga per internetą: https://kaitseministeerium.ee/sites/default/files/myths_and_lessons_0.pdf

²⁶ Peck, M. (2024 m. gegužės 18 d.). Ukraine can still beat Russia. It just comes down to enough Western aid. Prieiga per internetą: <https://www.businessinsider.com/ukraine-can-still-beat-russia-comes-down-to-western-aid-2024-5>

2023 m. spalio pabaigoje Europos lyderystės tinklas, bendradarbiaudamas su Hannso Seidelio fondu, Stambule sušaukė dviejų dienų scenarijų kūrimo seminarą tema „Europa po karo“. Ekspertai iš ES bei kitų Europos šalių, taip pat Ukrainos, svarstė įvairius Rusijos ir Ukrainos karo eigos variantus bei pasekmes Europai²⁷.

Scenarijai buvo suskirstyti dvi dideles grupes.

(1) Rezultatai, kai mūšio lauke pasiekama lemiamą pergalė

- **Geopolitinė Europa.** Ukraina laimi karą ir atgauna didžiąją dalį savo teritorijos. Rusija faktiškai susitaiko su pralaimėjimu. Europos institucijos integruoja Ukrainą.
- **Pyro²⁸ pergalė.** Ukraina laimi karą mūšio lauke, bet Rusija nesiekia politinio susitarimo, o Europos institucijos Ukrainos neintegruoja.
- **Rusijos pergalė.** Rusija kariniu požiūriu laimi karą su Ukraina, toliau okupuoja ir aneksuuoja jos teritoriją, galimai skverbiasi toliau.

(2) Rezultatai, kai nei Ukraina, nei Rusija negali pasiekti lemiamos karinės pergalės

- **Teritorijos atidavimas arba mainai.** Abi šalys išvargintos karo, Ukraina sutinka perleisti užgrottą teritoriją ar jos dalį Rusijai mainais už narystę NATO ir paliaubas ar taikos sutartį.
- **Nuolatinis karas.** Rusija išlaiko savo užkariautą teritoriją ir vyksta ilgas karas, kartais „užšalantis“, o kartais paaštrėjantis.
- **Šliaužiantis eskalavimas.** Karas tęsiasi ilgus metus, retkarčiais sustabdomas trumpomis paliaubomis ir laipsniškai eskaluojamas, nors netampa visaverčiu NATO ir Rusijos konfliktu.
- **Masinis eskalavimas.** Rusija grasina tiesiogiai NATO narei ar kelioms narėms, bandydama priversti užbaigti karą savo sąlygomis.

Vertindami scenarijų įvykimo galimybes ekspertai nusprendė, kad 1-osios grupės scenarijai yra mažiau tikėtini, kaip ir derybomis pasiektas teritorijos atidavimas ar mainai (2-osios grupės scenarijus). Labiausiai tikėtini likę 2-osios grupės scenarijai. Toliau pateikti platesni šių scenarijų pasekmių aprašymai²⁹.

Nuolatinis karas. Rusija išlaiko užgrottas teritorijas. Vyksta ilgas, nuolatinis besikeičiančio intensyvumo karas. Ukrainos karinės išlaidos toliau didėja, įskaitant privačias karines investicijas. Dėl to klesti kai kurie ekonomikos sektoriai, įskaitant gynybą ir aukštąsias technologijas. Tačiau visa ekonomika kenčia – ypač infrastruktūros, draudimo ir transporto sritys. Užsienio prekyba daugiausia vykdoma su Europos Sąjunga (ES), o besitęsiantis karas varžo ekonominį bendradarbiavimą su Rytų Europos šalimis (Rusija, Baltarusija). Ekonominiai skirtumai tarp ES narių didėja dėl nuolatinio Rusijos geopolitinio spaudimo. ES auga populizmas ir korupcija, nes ES bando susidoroti su didėjančiu savo vidiniu susiskaldymu ir kitomis problemomis, tarp jų – su augančia migracija iš Ukrainos ir Rusijos.

Stiprėja iš Rusijos ir Kinijos sklindanti dezinformacija ir pastangos dalį ES erdvės paversti informacine „pilkąja zona“, kur vyrauja kiniški ir rusiški politiniai naratyvai. Dėl to kyla pavojus, kad ES bus apribotos kai kurios laisvės, blogės bendra žmogaus teisių situacija.

ES plėtros procesas susiduria su daugybe kliūčių. Kai kurios valstybės narės skatina ES plėtrą į Balkanus kaip atsvarą Rusijai, tačiau Rytų ES šalys tai atmeta: „Be Ukrainos – jokių Balkanų“. Dėl to ES bando panaudoti savo lėšas Ukrainai remti, skatindama dalinę Ukrainos integraciją į ES tam tikrose srityse, bet nesiorientuodama į visišką prisijungimą.

Perėjimas prie žaliosios ekonomikos vyksta lėtai. Kai kurios ES šalys priklauso nuo Afrikos ir Azijos gamintojų vėjo ir saulės energijos srityse, Rusijai siekiant įtakos ir šiuose regionuose. Klimato kaita yra didelis iššūkis, o Rusija informaciją apie klimatą naudoja kaip ginklą (pvz., skleidžiant nuomonę, kad teorija, jog klimatas kinta dėl žmogaus veiklos, yra klaidinga). Karinis bendradarbiavimas tarp Europos šalių glaudėja, didėja ir bendri pasirengimo karui veiksmai. Politiniai JAV ir NATO ryšiai priklauso nuo rinkimų JAV ciklo, vidaus politikos ir pan., bet kariniai transatlantiniai ryšiai išlieka stiprūs. Tuo pat metu išlieka skirtumai tarp Pietų Europos ir kitų ES valstybių, nes pietų europiečiai daug pastangų deda kovai su nelegalia migracija iš Afrikos ir Azijos. Europos saugumo sistema, kaip tai numato Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos (ESBO) mechanizmai, artėja prie visiško žlugimo. Įprastinio konflikto rizika didėja, nes progresuoja

²⁷ Scenario-building workshop: “Europe after the war”. (2024 m. vasario 14 d.). Prieiga per internetą:

<https://europeanleadershipnetwork.org/report/scenario-building-workshop-europe-after-the-war/>

²⁸ Pyro pergalė – posakis, reiškiantis abejotiną, nepateisinamą pergalę. Kilo po Epyro valdovo Pyro mūšio (279 prieš Kristų) su romėnais prie Auskulo (Pietryčių Italija). Pergalė pareikalavo daug aukų; iš to radosi posakis Pyro pergalė.

²⁹ Scenario-building workshop: “Europe after the war”. Report. (2024 m. vasario 14 d.). Prieiga per internetą:

<https://www.europeanleadershipnetwork.org/wp-content/uploads/2024/02/Scenario-building-workshop-Europe-after-the-war.pdf>

ginklavimosi varžybos. Išlieka didelė branduolinio konflikto rizika. Tokį būvį galima vadinti „viena minutė iki vidurnakčio“ (t. y. katastrofos išvakarės).

Vakarai daro tam tikrą pažangą kovoje su Rusija, toliau teikdami ribotą karinę paramą Ukrainai, tačiau lemiamą pergalę prieš Rusiją nepasiekta, ir tai silpnina Europos balsą tarptautinėse institucijose. Šios institucijos patiria vis didesnę įtampą, nes visame pasaulyje daugėja konfliktų. JAV dėmesys Europai silpnėja, Amerika gręžiasi į „karštuosius taškus“ Azijoje. JAV ir Rusija gali išverti išteklių išsekimą dėl karo, nors tai kainuoja visiems. Vakarų įsipareigojimai Ukrainai ir Rusijos išsekimas drąsina Kiniją. Nepaisant šaukimo į kariuomenę ir didėjančių karinių nuostolių, Rusijoje nevyksta jokių revoliucinių pokyčių.

Šliaužiantis eskalavimas. Nors karas tęsiasi ilgus metus, padėtis netenkina nė vienos pusės, todėl politika ima keistis. Tai gali priklausyti nuo kelių veiksnių (pvz., Donaldo Trumpo atėjimo į valdžią, taip pat nuo pasikeitimų Ukrainos ir Rusijos politikoje).

Galimi įvykiai, kurie skatina eskalaciją: taikinių Rusijoje ir Ukrainoje bombardavimas – kartais netoli NATO sienos (panašiai kaip *Hezbollah* išpuoliai Izraelyje); strateginių tiekimo linijų užpuolimas (pvz., Suvalkų koridoriuje); Rusijos lėktuvų įsibrovimai į NATO oro erdvę. Tačiau NATO ir ES vengia įsikišti. Retkarčiais sudaromų paliaubų tarp Rusijos ir Ukrainos laikomasi, kai tai naudinga abiem pusėms.

Šliaužiantis eskalavimas veda prie ilgalaikio Europos susiskaldymo, ypač jei Trumpas tuo metu yra JAV prezidentas: Europos Vakarai prieš Rytus ir Šiaurė prieš Pietus. ES šiuo metu faktiškai yra tarpvyriausybinių konfederacija. Jos vienybę palaiko geroji patirtis – krizių įveikimo istorija, tačiau seni metodai šiuo metu yra mažiau veiksmingi. ES plėtra yra problemiška. Ji stringa arba gali visai sustoti, nes dabartinės narės nenori kariauti su Rusija dėl Ukrainos. ES didėja socialinė atskirtis ir populizmas. Ukrainos pabėgėliai grąžinami namo arba į trečiąsias šalis.

Ukraina viduje taip pat yra susiskaldžiusi. Vykstant karui, atstatymo pastangos vyksta su pertrūkiais.

Europos ekonomika tvariai funkcionuoja, tačiau tai nėra karinė ekonomika. Deglobalizacijos tendencijos tęsiasi. Tęsiasi prekybos ginčai tarp ES ir JAV. Pasaulinė prekybos organizacija (PPO) gali liautis egzistuoti.

Europos saugumas susilpnėja. NATO patiria didžiausią smūgį ir tampa *de facto* neveiksnią organizaciją. Atsiranda naujų aljansų, pavyzdžiui, tarp JK, Lenkijos ir Baltijos šalių. Prancūzija ir Vokietija gali prie tų darinių prisijungti arba kurti savo aljansus.

Kinija įsiveržia į Taivaną, todėl JAV dėmesys gręžiasi nuo Ukrainos ir Europos. Įtampa Artimuosiuose Rytuose nemažėja.

Masinis eskalavimas. Rusija smarkiai eskaluoja konfliktą, siekdama laimėti karą. Pagal šį scenarijų Rusija grasina branduoliniu smūgiu arba įprastine ataka prieš kurią nors NATO šalį.

Rusija taip pat gali atlikti didelę hibridinę operaciją, darančią strateginį poveikį, pvz., Europos elektros tinklo sutrikdymą. Rusija didina spaudimą panaudodama taktinius branduolinius ginklus Ukrainoje arba atakuodama NATO šalį su įprastiniais ginklais. Toks veiksmas gali būti atsakas į NATO sustiprintą karinę veiklą ar pagalbą Ukrainai.

NATO atsakas gali būti visavertis karas su Rusija – įprastas arba branduolinis. Tiek NATO, tiek Rusija patiria nuostolių, bet Rusija, tikėtina, galiausiai pralaimės. Kolosalus sukrėtimas suvienija Europą, bet Vakarų dominavimas pasaulyje ir senųjų Europos institucijų vaidmuo negrįžtamai mažėja. Daugiašališkumas žlunga. Tai gali būti naudinga Kinijai. Ji gali perimti pasaulio lyderystę, pasiūlydama kuklų „Maršalo planą“ Vakarams.

Europos saugumas žlugo, daugėja branduolinių ginklų, stiprėja ginklavimosi varžybos. Europa nepajėgi susidoroti su kitomis grėsmėmis, tokiomis kaip klimato kaita.

Ekspertai taip **apibendrina** minėtų scenarijų realumą ir naudą:

- **Optimistiškiausias** scenarijus Europai būtų tas, pagal kurį Ukraina iš Rusijos atgautų visas savo teritorijas ar jų dalį. Šiuo atveju Rusijai tektų pripažinti dalinį pralaimėjimą. Tokių tikslų pasiekimas galiausiai paskatintų Europos vienybę, o Rusijos branduolinės grėsmės sumažėtų. Einant šiuo keliu būtina įveikti Europos susiskaldymą, kylantį dėl branduolinio ginklo panaudojimo baimės.
- **Visiška Ukrainos pergalė atrodo nerealus scenarijus.** Paliaubų atveju Europos lyderiai gali nuspręsti, kad darbas atliktas ir kreipti mažiau dėmesio į Ukrainą. Tiek Rusijos kapituliacija, tiek paliaubos reikštų rimtus Rusijos vidaus dinamikos pokyčius.
- Nuolatinis karas (išaldytas konfliktas) būtų tik **laikinas rezultatas** – po kelerių metų vėl sektų konflikto eskalacija.
- **Branduolinės grėsmės rizika yra maža** pagal visus scenarijus, išskyrus masinį eskalavimą.

Scenarijų kūrėjai pateikė tokias rekomendacijas:

- Europos lyderiai turėtų ieškoti tinkamo atsako iššūkiui, kurį Rusijos vadovybė metė pasaulinei tvarkai, pagrįstai taisyklėmis. Rusijos prezidentui Vladimirui Putinui šis karas vyksta jau ne dėl Ukrainos, o dėl „naujos pasaulio tvarkos“, kuri panaikintų dabartinę Vakarų nustatytą tvarką. Europa turėtų nubrėžti būsimos Europos saugumo architektūros kontūrus.
- Sprendimus priimančias asmenys turėtų geriau suvokti konfliktų dinamiką ir suprasti, kokią įtaką tai gali turėti įvykiams Ukrainoje, Rusijoje ir Europoje. Už Europos ribų karas ir Rusijos vaidmuo dažnai suvokiami kitaip nei Europoje. Rusijos kritika Vakarų dvigubiems standartams atranda imlią auditoriją didžiojoje pasaulio dalyje.
- Sprendimus priimančias asmenys Europoje turėtų giliau pasinerti į Rusijos problematiką. Rusijos problemos yra sisteminės ir platesnės bei gilesnės nei Putino režimas. Opoziciniai Rusijos politikai turėtų patys suformuluoti, kokios „naujosios pasaulio tvarkos“ jie siekia.
- Europos politikos formuotojai turėtų daugiau dėmesio skirti platesnio masto analizei karo kontekste. Pavyzdžiui, koks yra Kinijos, Irano ir kitų šalių vaidmuo joms veikiant prieš JAV ir jų sąjungininkus.
- Sprendimus priimančias asmenys turėtų numatyti netikėtus pokyčius besiplėtojant kuriam nors scenarijui. Būtina išmokyti mąstyti trumpuoju, vidutiniu ir ilguoju laikotarpiu. Reikėtų labiau atsižvelgti į nepageidaujamus scenarijus: pavyzdžiui, Europos susiskaldymą ir skilimą, taip pat Rusijos pergalę ir didžiulį karą su Ukraina eskalavimą.

7. Apibendrinimas ir akcentai, į ką atkreipti dėmesį ateityje

NATO kolektyviai patvirtino įvairiais lygmenimis anksčiau išsakytą strateginę nuostatą remti Ukrainą, kiek to reikės, kad Ukraina nepralaimėtų kare su Rusija. Kinija perspėta strategiškai neremti Rusijos. Kartu deklaruoti konkretūs NATO veiksmai stiprinant gynybinius pajėgumus Europoje.

Santykiškai gana greitas, maždaug per vienerius metus įvykęs bent 12 NATO šalių gynybos išlaidų šuolis leidžia manyti, kad vienoks ar kitoks išlaidų mastas labiausiai priklauso nuo politinės valios.

Vertinant nusiginklavimo tendencijų pakeitimą gynybos išlaidų didinimu, būtinas supratimas, jog naujieji NATO gynybiniai pajėgumai turėtų būti plėtojami kokybiškai naujų karybos sistemų kryptimi. Toks supratimas, tikėtina, įsitvirtina tarp sprendimus priimančių NATO politikų bei funkcionierių.

Akcentai, į ką atkreipti dėmesį ateityje

Lietuva NATO viršūnių susitikime išreiškė savo interesus (regioninių gynybos planų aktualizacija, rotacinės oro gynybos sistemos įtraukimas į NATO planus). Lietuva taip pat parodė iniciatyvą siekti, kad Aljanso narės priimtų įsipareigojimus skirti gynybai bent 2,5 proc. BVP.

Ateityje reikėtų atkreipti dėmesį į šiuos dalykus:

- JAV Respublikonų ir Demokratų partijų kandidatų prezidento rinkimuose programų NATO ir karo Ukrainoje atžvilgiu formavimą;
- galimų paliaubų tarp Rusijos ir Ukrainos projektus ir Lietuvos poziciją kiekvienu atveju;
- politinę dinamiką pačioje Ukrainoje ir galimas Lietuvos pozicijas įvairių scenarijų atžvilgiu;
- diskusijas dėl saugumo sistemos Europoje, atsižvelgiant į visų šalių interesus.